

TARIXIMIZNI BEZAGAN MALIKA

*I.M.Pardaeva, SamDCHTI dotsenti,
filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)*

Annotatsiya. Mazkur maqolada mashhur davlat arbobi, shoir va mutafakkir Zahiriddin Muhammad Boburning qizi Gulbadanbegim haqida ma'lumot berilgan. Boburiylarning Hindistonda markazlashgan davlat barpo etish borasidagi faoliyatini o'rganishda "Xumoyunnoma" asarining tarixiy ahamiyati maqolada batafsil yoritib berilgan.

Kalit so'zlar: Bobur, Gulbadanbegim, Xumoyun Mirzo, Hindiston, Boburiylar saltanati, tarixiy voqealar, ma'naviy meros.

Temuriyzoda malikalar orasida Gulbadanbegimning nomi alohida ulug'langan, olima, iymoni butun, taqvodor ayol sifatida ta'rif etiladi. Gulbadanbegim yuksak idrokli, o'tkir farosatli, tadbirkor va noyob aql-zakovat sohibasi bo'lganidan, o'z davrining yetuk bilimdoni va olimasi bo'lib yetishdi. Turmushga chiqqanidan keyin ham akasi Humoyunshoh saroyida uning eng yaqin maslahatgo'yi va davlat ishlarini yuritishda ko'makchisi bo'lib, davlat miqyosidagi diplomatik ishlarda ishtirok etar, munozarali masalalarni hal etishda dono maslahatlari bilan yordamlashar edi. Gulbadanbegim— O'rta asrlarda Markaziy Osiyodagi yagona tarixchi ayol. Gulbadanning nomi onalari singari tarix pardasi orqasida qolib ketgan emas, balki boburiylar saroyidagi eng mo'tabar, dono ayol sifatida tarix sahifalarida qolganligi bilan e'tiborlidir. Gulbadanbegim Boburshoh va Dildorbegimning uchinchi qizidir. U 1523 yili Kobulda tug'ilgan. Bobur ra'yiga ko'ra, uni Mohimbegim tarbiyalagan. Bu g'oyat go'zal, aqlu idroki yuksak, nihoyatda xushfe'l va mulozamatli ayol Humoyun mirzodan boshqa yana 2 o'g'il va 2 qiz ko'rgan, lekin ular yoshligida vafot etganlar. Shu bois, Bobur Gulbadanni unga topshirganda farzandlar dog'idan birmuncha chalg'ishini ham nazarda tutgan

ko'rinadi. Gulbadan yoshlikdan juda idrokli, kitobsevar, odobli, tahsilga berilgan qiz bo'lgan. 7-8 yoshlaridan Humoyun, Komron, Askariy, Hindol, Gulrangbegim, Gulchehrabegim va Gulbadanbegim uning yonida bo'lishgan. 1529 yilga qadar Kobulda yashagan Gulbadanbegim keyin Ograga kelgan edi.

Boburshoh saroyida shahzoda va malikalarni tarbiyalashda jiddiy e'tibor berilgan. Maktabda o'g'il bolalar bilan qiz bolalar birga o'qitilgan. Ularga ite'dodli mudarrislar, otinoyilar saboq berishgan. Turli mashg'ulotlar, chavandozlik, chavgon o'ynash bilan shug'ullanganlar. Gulbadanbegimning ham ilm-ma'rifatli bo'lishiga yoshlik damlaridanoq e'tibor berilgan. Uning tarbiyasiga saroyning bosh bekasi Mohimbegim mas'ul bo'ldi. Saroyning iste'dodli qissaxoni Sarvqad ismli ayol go'zal ertaklarni, afsona-rivoyatlarni, xalq qo'shiqlarini maroq bilan so'zlab bergan.

Diniy ilmlar bilan birga dunyoviy bilimlar o'rgatilib, Qur'oni karim yod oldirilgan. Yillar o'tishi bilan Gulbadanbegim saroy malikalari orasida savodli, fozila ayol bo'lib obro'-e'tibor topdi. Gulbadanbegim 60 yoshdan oshganda jiyani Akbarshoh tomonidan bobosi Boburshoh va otasi Humoyunshohning hukmdorlik faoliyatini ifoda etuvchi bir tarixiy asar yozish haqida farmoni oliy qabul qildi. Shu bois hazratning farmoniga itoat etgan holda Gulbadanbegim "Humoyunnoma"ni yozishga kirishadi. Bu farmon yana ikki kishiga — Humoyunning yaqin mulozimlari Javhar oftobachi va vaziri shayx Boyazidga ham berilgan edi.

Gulbadanbegim "Humoyunnoma"ni ixcham, ravon, sodda, tushunarli tilda bayon qiladi. Otasi Boburshoh olamdan o'tganda, u sakkiz yoshlarida edi. Xotirasida saqlanib qolgan voqea-hodisalarni bayon etar ekan, kamtarlik bilan "men ojiza", "men haqir" deya voqealarga guvohlik beradi. Kobul taxtini egallagandan so'ng Boburshohning shar'iy to'rtta xotini bo'lib, ularning kattasi Mohimbegim ilm-ma'rifatli, dono, go'zal ayol edi. Shu bois Bobur bu go'zal malikani chindan sevgan va qadrlagan. 1507-yilda Mohimbegimdan taxt vorisi — to'ng'ich farzandi Humoyun dunyoga keldi. Gulbadan bu haqida: Kobulning olinishi va Humoyunning dunyoga kelishini Olloh muborak etdi, deb yozadi. Humoyun o'n ikki yoshga to'lganda temuriylar saroyidagi udumga ko'ra barcha

shahzodalar singari uning tarbiyasi bilan maxsus kishilar shug'ullangan. Chunki taxt vorisi edi. Bobur Humoyunga Badaxshon viloyatining hukmronligini berdi. Tarixiy ma'lumotlarda Mohimbegimning Humoyundan tashqari farzandi bo'lmagan, bo'lganda ham ular yoshligida bevaqt olamdan ko'z yumgan edilar. Yolg'iz o'g'lining o'z bag'ridan ketishi bosh malika uchun ancha og'ir edi.

Ko'p manbalarda temuriy malikalardan dunyoga kelgan farzandlar, ayniqsa, boburiylarda turli xil kasalliklar oqibatida tezda nobud bo'lganligi, ayniqsa, Hindiston zaminida avj olgan ichburuq tufayli bevaqt vafot etganligi qayd etiladi. Bobur Hindiston sarhadlari uchun jang olib borayotgan bir pallada Mohimbegimdan maktub oladi. Malika maktubda kundoshi Dildorbegimdan tug'ilajak farzandi xoh o'g'il bo'lsin, xoh qiz, uni o'z tarbiyasiga berishini so'ragan edi. Bobur mirzo malikaning ko'ngliga qarab rozi bo'ladi. Dildorbegim o'g'il ko'radi. Hindistondak buyuk yurtni zabt etish sharafiga unga Hindol deb ism qo'yishdi.

“Onam hazratlari meni o'z tarbiyasiga olganlarida men ikki yoshda edim”, deya xotirlaydi Gulbadan. Demak, Mohimbegim kundoshi Dildorbegimning ikki farzandini o'z tarbiyasiga olganligi ma'lum bo'ladi. Bizga ayonki, azaldan temuriylar saroyida suyuqli shahzodalar sohibqironning topshirig'iga binoan katta malikalar tarbiyasiga berilgan. Masalan, Shohrux mirzoning ikki farzandi: Ulug'bekni Saroymulxonimga, Ibrohim Sulton parvarishini Tuman og'aga yuklaydi. Bunday udum boburiylarda ham uchraydi.

O'sha davr udumiga ko'ra Boburshoh saroyida temuriy malikalarga xos yuksak ta'lim-tarbiya, odob, shohona kiyinish, musulmon ayollarga xos qat'iy talab joriy etilgan. Bobur Hindistonni zabt etish jarayonida ko'plab hind raqqosalarini Kobulga saroy malikalariga xizmat qilish uchun yuborib ham turgan. Ular musiqa ohangida turli tadbirlarda raqs, qo'shiqlar ijro etishgan. Bobur Hindistonda muqim o'rnashgach, Kobuldagi haramini Agraga ko'chirish haqida farmon berdi. Bu haqida Gulbadan: “Rona Sanganing mavh etilishidan so'ng bir yil o'tgach, onam hazratlari Mohimbegim Kobuldan Hindistonga keladi. Men haqir ham u kishi bilan podshoh otamni ko'rgani keldim”, deb xotirlaydi. Gulbadan

“Humoyunnoma”da saroy haramining Kobuldan Hindistonga qadar olti oy mobaynida kechirgan og‘ir yo‘l azobi, iztiroblarini atroflicha tasvirlaydi. Yanvar oyining dastlabki kunlaridan boshlangan safar yurishi tugab, nihoyat iyun oyining 27-kunida Agraga yetib kelganligini bayon etadi. Bobur tabiatan ayollarga, bolalarga nisbatan mehr-muruvvatli, ochiq ko‘ngilli kishi edi. Uzoq safardan toliqib kelayotgan saroy ahlini intizorlik bilan kutib oladi. Gulbadan padari buzrukvorini birinchi ko‘rganda ancha hadiksirab, hayratga tushadi.

“Ul hazrat anchagacha meni bag‘riga bosib, tizzalariga olib o‘tirdilar va men haqir shu onlarda o‘zimni shunchalik baxtli his qildim, buni tasavvur etish qiyin”, deb yozadi. Bu vaqtlarda Gulbadan endigina olti yoshlarda edi.

Oradan ikki yil o‘tib jannatmakon otasi Boburshoh vafot etdi. Bu voqeani u shunday hikoya qiladi.

Dehlidan Humoyunning jiddiy betoblighi “ahvoli ancha og‘irligi” haqida xabar keladi. “Bu xabarni eshitgach zamon onam hazratlari sabrsizlandilar”, deb yozadi. Shundan so‘ng Mohimbegim Dehliga jo‘nab ketdi. “Tezda Humoyunni daryo orqali Agraga keltirishdi. Valiahdning ahvoli ancha qo‘rqinchli edi. Podshoh hazratlari kelib bemorni ko‘rishlari bilan nuroniy chehralarini qayg‘u va alam tuyg‘ulari qamrab oldi”, deya yozadi Gulbadan. Saroy tabiblari qanchalik urinmasin farzandining ahvoli yanada og‘irlashayotganligini ko‘rgan Bobur Olloh yo‘lida o‘z jonini baxshida etdi.

Ana shudan so‘ng Bobur mirzoning toblari qocha boshladi. Humoyun mirzo esa sog‘ayib ketdi. Ikki-uch oy o‘tdiki, dard borgan sari og‘irlashib borardi. Shundan so‘ng o‘g‘li Humoyun mirzoga zudlik bilan maktub yubordilar. “U kishi tezlik bilan yetib keldi. Qiblagohi bilan ko‘rishib, otasining og‘ir ahvolini ko‘rib yig‘lab yubordi.

O‘sal yotgan podshoh “Hindol qayerda? U nima qilyapti? Eh, afsus, ming bor afsus, deya zorlanardi. Biroq o‘ziga ko‘proq o‘xshagan Komronning ismini tilga olmadi. Askariy mirzoni eslamadi”.

Gulbadanbегinning islomga bo‘lgan e‘tiqodi va pok ayol sifatida haj ziyoratini ado etish istagi uning orzu-armoni edi. 1576-yilda bir necha saroy

malikalari hamkorligida Akbar saroyini tark etib safarga chiqadi. Bu paytda u 50 yoshlardan oshgan edi. Akbar hajga yurishdagi barcha sarf-xarajatlarni, yo‘l xavfsizligini ta‘min etgan holda bu ishga rozilik berdi. Yo‘lning uzoqligi, xavf-xatarni hisobga olib, maxsus sarbozlar tomonidan qo‘riqlab borildi. Ziyoratchilar uzoq va mashaqqatli yo‘lni bosib, nihoyat Makkaga yetib kelishadi. Ular Arabistonda uch yarim yil yashab, to‘rt marta haj ziyoratini ado etishadi.

1582-yilda ular uzoq yetti yillik ayriliqdan so‘ng eson-omon Agraga qaytib kelishadi.

Gulbadanbegimga boburiylarning beshinchi avlodi Shohjahon nomi bilan mashhur bo‘lgan Xurramning hukmronlik yillarini ko‘rish nasib qilmadi. U sakson yoshida bezgak kasali bilan bu foniyl dunyodan ko‘z yumdi. Bu voqea Akbarshoh o‘limidan ikki yil oldin sodir bo‘ldi. Akbarshoh sadoqatli ammasi Gulbadanbegimning tobutini yelkasiga olib anchagina ko‘tarib bordi.

Boburning suyuqli qizi, pok iymonli, sadoqatli ayol, o‘zining “Humoyunnoma”dek tarixiy asari orqali tariximizni bezagan malika Gulbadanbegimning siymosi tarix zarvaraqlaridan mustahkam o‘rin olganligi bilan qadrlidir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Гулбаданбегим, Захириддин Муҳаммад Бобур қизи Хумоюннома Т.: “O‘zbekiston”НМИУ,2016.-120 б.
2. Гулбадан Бегим (Захириддин Бобурнинг қизи) Т.1959й.-112б.
3. G‘ofurjon Sotimov, Boburiyzodalar. – Toshkent: Ma‘naviyat, 2003. 52-bet.
4. G‘ofurjon Sotimov, Markaziy Osiyo va Hindiston tarixda Boburiylar davri. – Toshkent: G‘ofur G‘ulom nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi, 2008. 270-bet.
5. Turg‘un Fayziyev, Zahiriddin Muhammad Bobur va uning avlodlari. – Toshkent: Yozuvchi, 1996. 31-bet.
6. Халова, М. А. (2021). Istiqlol davri she‘riyatida ayollar obrazi. Международный журнал искусство слова, 4(2).

7. Холова, М. (2019). Рауф парфи шеърлари бадиияти. Иностранная филология: язык, литература, образование, 4(1 (70)), 67-70.
8. Khalova, M. (2014). SKILL OF CREATING EPITHETS IN MODERN UZBEK POETRY. The Way of Science, 44.
9. Мамирова, Д. (2018). Реклама матнларининг ўзига хос хусусиятлари хақида айрим мулоҳазалар. Иностранная филология: язык, литература, образование, 3(3 (68)), 56-59.
10. Rasulovna, S. D. (2021, December). Qisqalik–samarali tibbiy reklama yaratishning muhim omili. In Conferences.
11. Мамирова, Д. Ш. (2020). РЕКЛАМА МАТНЛАРИНИНГ ТИЛ ХУСУСИЯТЛАРИ. МЕЖДУНАРОДНЫЙ ЖУРНАЛ ИСКУССТВО СЛОВА, 3(4).
12. Abdurakhimovna, A. H. (2018). ACQUIRING PROFICIENCY IN CREATING SYMBOLS AND LITERARY ART IN GADOI'S POETRY. Zbiór artykułów naukowych recenzowanych., 274.
13. Рахматова, Д. (2021). Сайқалланаётган “Ўткан кунлар”. Общество и инновации, 2(3/S), 173-179.
14. Дилафруз Рахматова (2021). Совершенствующие «Минувшие дни». Общество и инновации, 2 (3/S), 173-179. doi: 10.47689/2181-1415-vol2-iss3/S-pp173-179
15. Rakhmatova, D. (2020). МАХМУДКХУЈА БЕКХБУДИ AND LANGUAGE ISSUE. Интернаука, 24(153 часть 3), 11.
16. Nusratilloevna, R. D. (2020). Makhmudkhuja Bekhbudi and Enlightenment. Проблемы науки, (6 (54)), 60-62.
17. Каримова, С. (2021). Зебуннисобегим ше“ риятида илоҳ ва мажоз тушунчаси. Иностранная филология: язык, литература, образование, (3 (80)), 16-23.